

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»**

РІСНА РОКСОЛАНА РОМАНІВНА

УДК 331.556.4 : 330.341 : 332. (477.83)

**ТРУДОВА РЕЕМІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.07 –демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України».

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Садова Уляна Ярославівна,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»,
завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Романюк Михайло Дмитрович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
професор кафедри менеджменту та маркетингу;

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Позняк Олексій Володимирович,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України,
завідувач сектору міграційних досліджень

Захист відбудеться «17» лютого 2017 р. в 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4 та на сайті: <http://ird.gov.ua>.

Автореферат розісланий «16» січня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

П. В. Жук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний розвиток України характеризується надзвичайно високою міграційною активністю населення. Міграційні процеси особливо показові у західних областях держави, де їх обсяги, динаміка та структура стали помітним явищем у розвитку регіональної економіки. Поряд з низкою позитивних моментів, вони актуалізують появу новітніх соціально-економічних ризиків та загроз щодо втрат людського потенціалу. Стабілізація міграційної ситуації вимагає запуску державою механізмів реверсу трудової міграції. Вирішення цієї проблеми може відбуватися у різний спосіб, зокрема й через механізми формування і розвитку територіальних міграційних систем (ТМС).

У національній економіці втілення в життя концепту «трудої рееміграції» обтяжене низкою обставин, перш за все, збройним конфліктом на сході держави, пониженою, у порівнянні з країнами-сусідами, конкурентоспроможністю регіональних економічних, освітніх, працересурсних систем, корупційними схемами розвитку бізнесу тощо. У ситуації, що склалася, особливого значення набуває форсайт української економіки. Він виступає у фарватері створення інституційних передумов стимулювання трудової рееміграції населення. Наведене вище вказує на високу актуальність та прикладне значення обраної теми дослідження.

Вивчення проблем трудової рееміграції передбачає використання цілої низки напрацювань українських і зарубіжних учених в царині соціальної економіки, демографії, міграціології, регіоналістики. Дослідженням економічних, трудових, соціокультурних аспектів трудової рееміграції займались А. Гайдуцький, А. Гальчинський, В. Геєць, Ю. Гуменюк, Б. Данилишин, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, І. Прибиткова, О. Пуригіна, О. П'ятковська, В. Решетило, М. Романюк, У. Садова, Л. Семів, А. Чухно та інші; вчені-регіоналісти - серед них С. Вовканич, М. Долішній, В. Кравців, І. Заблудська, І. Сторонянська, С. Тульчинська, Л. Шевчук, С. Шульц; зарубіжні науковці Н. Гонзалес, Ф. Дювель, Дж. Дюмон, Ж.-П. Касарінок, С. Каслз, Б. Мак-Кінлі, Д. Массей, У. Петерсон та інші.

Попри вагомій напрацюванні вчених у сфері дослідження міграційних процесів, питання стимулювання трудової рееміграції потребують більш детального сфокусованого вивчення. На часі актуалізується проблема поглиблення наукових розвідок щодо обґрунтування пріоритетів регулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України. Це і зумовило вибір теми, мету та завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось у безпосередньому зв'язку з планом науково-дослідних робіт ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Зокрема, автор брав участь у виконанні науково-дослідних тем: «Регіональна міграційна політика в умовах поліетнічного середовища» (№

державної реєстрації 0108U010370), де автором запропоновано концепцію цільового програмування у сфері регулювання трудової реєміграції в регіоні; «Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи» (№ державної реєстрації 0109U007082), де автором здійснено огляд середовищних умов для формування соціотрудового профілю Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив; «Формування і використання територіальних міграційних систем для забезпечення сталого розвитку регіонів» (№ державної реєстрації 0112U000462), де автором надано теоретико-методологічне обґрунтування пріоритетів регулювання трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України; «Соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір» (№ державної реєстрації 0113U000106), де автором досліджено механізми реалізації державної політики адаптації трудових мігрантів, що повернулись на батьківщину; «Соціокультурологічні наслідки міграційних процесів» (№ державної реєстрації 0114U004400), де автором проаналізовано інституційні стимулятори реєміграційних процесів та надано пропозиції щодо розвитку мереж «срібних університетів».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних та практичних основ стимулювання трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання:

- узагальнити методологічні засади вивчення процесів трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону;
- дослідити методичні підходи до вивчення процесу трудової реєміграції;
- проаналізувати міграційні тенденції і середовищні умови трудової реєміграції у Львівській області в макро- та регіональному вимірах;
- виявити чинники і можливості стимулювання трудової реєміграції на прикладі Львівської області;
- здійснити видову диференціацію механізмів регулювання процесів трудової реєміграції у регіоні;
- сформулювати програмно-цільові пріоритети регулювання трудової реєміграції для Львівської області;
- виділити інституційні стимулятори реєміграційних процесів з акцентом на доцільність розвитку міграційних фондів та «срібних університетів».

Об'єктом дослідження є процеси трудової реєміграції у регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-практичні основи стимулювання трудової реєміграції у регіоні.

Методи дослідження. Теоретичну основу дисертаційного дослідження формують фундаментальні принципи і закони соціальної та регіональної економіки, демографії, економіки праці, державного регулювання економіки, а також положення міграційних теорій, зокрема міграційних мереж і систем. У ході дослідження використовувались загальнонаукові і спеціальні наукові методи: аналізу і синтезу – для розробки понятійно-термінологічного апарату; класифікації – для виділення видів міграції, етапів міграційного процесу;

діалектичний – для визначення програмно-цільових пріоритетів стимулювання трудової реєміграції, ефектів рикошету реалізації регіональних програм; історичні, економіко-статистичного аналізу – для ретроспективного вивчення міграційних процесів в Україні та Львівській області, обробки результатів аналізу середовищних умов; компаративного аналізу – для співставлення міграційних тенденцій на макро- і регіональному рівнях; кореляційно-регресійного аналізу – для визначення впливу факторів на процеси реєміграції населення; інституційного аналізу – для визначення механізмів регулювання та інституційних стимуляторів трудової реєміграції; соціологічні – для формування мотиваційного портрету трудового реємігранта; графічні – для візуального відображення отриманих результатів. Основними підходами дослідження є системний – з науковим обґрунтуванням необхідності розвитку регіональної системи трудової реєміграції, та програмно-цільовий – з виділенням програмно-цільових пріоритетів стимулювання трудової реєміграції (селективного і тотального).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, матеріали Державної міграційної служби України, Державної служби зайнятості України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, дані Державної служби статистики України, зокрема Головного управління статистики у Львівській області, дані Євростату, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, аналітичні матеріали національних та міжнародних рейтингових агентств, вітчизняні й іноземні монографічні дослідження, матеріали засобів масової інформації, конференцій, власні аналітичні напрацювання, результати соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертації, що містять наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

- обґрунтовано концептуальний підхід до цільового програмування у сфері регулювання трудової реєміграції в регіоні, який передбачає диференціацію способів ефективізації використання міграційного капіталу в економіці регіону (у розрізі активних і пасивних її форм) та врахування можливих «ефектів рикошету» міграційних процесів у процесі реалізації регіональних програм трудової реєміграції;

удосконалено:

- понятійно-термінологічні основи вивчення процесів трудової реєміграції у регіоні у різних зрізах дослідження категорій і понять (комплексному, векторному, сутнісному, процесному, аксіологічному, системному) та варіативнісного розгляду реєміграції як процесу, явища, фактора і наслідку;

- класифікацію функцій трудової реєміграції, яка, на відміну від існуючих, передбачає виділення базових (мобільна, демовідтворювальна, перерозподільча, економічна, працевзабезпечуюча, соціо- та націотворча) і розширених (інформаційна, стимулююча, селективна, інтеграційна) функцій, що розкривають необхідність сприйняття мігранта як рушія і потенціал розвитку та вказують на потребу збереження з ним тісних соціетальних зв'язків з метою формування цілісного регіону-соціуму;

- типологію механізмів регулювання трудової реєміграції у регіоні з обґрунтуванням модерних їх форм, поточної пріоритетної функціональності, селективного підходу до застосування за інтелектуально-віковим, професійним, фінансовим, статусним і спадковим критеріями;

набули подальшого розвитку:

- наукове обґрунтування значення трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, що проявляється в управлінському, демовідтворювальному, працересурсному, інвестиційному, інноваційному й соціотворчому аспектах;

- методичні підходи до оцінювання чинників трудової реєміграції, які, на відміну від існуючих, орієнтовані на визначення можливостей її стимулювання у регіоні та охоплюють аналіз міграційних тенденцій і середовищних умов людської життєдіяльності (демографічний, соціотрудовий аспекти), дозволяють сформулювати мотиваційний портрет трудового реємігранта;

- теоретико-прикладні основи інституційного стимулювання трудової реєміграції у регіоні з охопленням державних, науково-освітніх, підприємницьких, громадських, самоорганізаційних інститутів, інституту мігранта та його сім'ї, з обґрунтуванням поточної актуальності та переваг створення міграційних фондів і «срібних університетів».

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій щодо розвитку регіональних систем трудової реєміграції, покликаних підтримувати збереження економічних і соціетальних зв'язків з членами соціуму, які перебувають у статусі мігранта. Наукові результати, запропоновані нові теоретико-методичні підходи використовуються у навчальному процесі Національного лісотехнічного університету України при викладанні нормативних курсів «Державне та регіональне управління», «Економіка праці деревообробних підприємств» (акт про впровадження від 20.09.2016 р.).

Матеріали та результати дисертаційного дослідження використано у роботі *Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці* під час проведення комітетських слухань на тему «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи» (довідка № 04-35/6-468 (104599) від 01.06.2010 р.); *Львівської обласної державної адміністрації* при підготовці проекту «Програма зайнятості населення Львівської області на 2010-2011 роки» (довідка № 5/20-7724/012-09/6-20 від 02.12.2009 р.); *Постійної комісії Львівської обласної ради з питань планування території, містобудування, архітектури та ЖКГ* при розробці Програми підтримки розвитку малих міст та вдосконалення інвестиційної політики у регіоні (довідка № 122 від 02.11.2010 р.); *Відділу міграційної служби у Львівській та Івано-Франківській областях Державного комітету у справах національностей та релігій України* при підготовці документів на засідання Колегії при голові Львівської обласної державної адміністрації, а також при обґрунтуванні рішень у процесі оперативної діяльності відділу (довідка № 17-9-118 від 16.06.2010 р.); *Львівського міського центру зайнятості* для роботи з незайнятим населенням, зокрема трудовими реємігрантами, з метою удосконалення політики зайнятості

(довідка № 02/3483 від 13.07.2016 р.); практичній діяльності *Комісії Асоціації роботодавців Львівської області* (довідка № 048 від 09.12.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, що є результатом особистих напрацювань здобувача.

Апробація результатів дисертації. Найважливіші матеріали виконаного дослідження апробовані на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах: «Повернення... Не обов'язково крок назад» (м. Львів, 27 серпня 2009 р.), «Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні» (м. Львів, 21-25 березня 2011 р.), «Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання» (м. Львів, 22 березня 2012 р.), «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка» (м. Львів, 2-3 жовтня 2012 р.), «Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум» (м. Львів, 11 червня 2015 р.), «Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції» (м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р.), «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття в країнах Європи та Азії» (м. Переяслав-Хмельницький, 31 липня 2016 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені у 17 наукових працях (у тому числі 9 одноосібних), з яких: 2 колективні монографії; 10 статей у наукових фахових виданнях, з них 3 публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 публікація у науковому періодичному виданні інших держав; 5 публікацій у матеріалах конференцій. У загальному обсязі опублікованих наукових праць за темою дисертації особисто автору належить 7,18 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 209 найменувань на 25 сторінках та 10 додатків на 44 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 275 сторінок, з яких 187 сторінок основного тексту. Робота містить 37 рисунків та 13 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, їх апробацію.

У **першому розділі** «**Наукові засади вивчення процесів трудової рееміграції у регіоні в системі забезпечення його соціально-економічного розвитку**» обґрунтовано роль трудової рееміграції для соціально-економічного розвитку регіону, розглянуто теоретико-методичні основи дослідження трудореєміграційних процесів та сформульовано відповідний понятійно-термінологічний апарат.

Акцентовано увагу на новітніх видах міграції, насамперед таких, що впливають на реєміграційні настрої. Наголошено, що в Україні реєміграція, як правило, є нерегульованою, вибірковою, вимушеною. Автор дотримується

позиції, що рееміграція – це процес добровільного (або примусового) просторового руху населення, що передбачає повернення особи-емігранта (групи осіб) у місце походження чи попереднього проживання з перетином державного кордону. Відповідно трудова рееміграція відбувається з домінуючою економічною метою – зайнятості та одержання натомість належного рівня доходу та інших супровідних вигод.

У контексті реалізації нових підходів регулювання трудореєміграційних процесів обґрунтовано, що державі важливо впроваджувати доктрину селективного стимулювання міграції. Необхідно змінювати філософію сприйняття мігранта, його потенціалу – як носія і рушія позитивних змін, на чому має базуватись новітня державна міграційна політика за напрямом регулювання трудової рееміграції.

Окреслено інституційне середовище процесу трудової рееміграції в контексті її впливу на соціально-економічний розвиток регіону. У концептуальному плані значення рееміграції проявляється у можливості збереження цілісності соціуму – на рівні держави і регіонів (табл. 1).

Таблиця 1

Інституційні рівні поняття рееміграції
відповідно до концепції людського розвитку

№ з/п	Інституційний рівень	Концептуальне значення
1	Особистість	Можливість альтернативи вибору місця перебування з поверненням на батьківщину (разовим чи повторним)
2	Суспільство	Можливість збереження цілісності соціуму, навіть за умов тимчасового територіального розриву
3	Регіон	Можливість залучення міграційного потенціалу в економіку регіону, а також створення умов для повернення мешканців з пропагуванням ідеї цілісного регіону-соціуму
4	Держава	Можливість залучення міграційного потенціалу в економіку країни, а також створення умов для повернення громадян з пропагуванням ідеї цілісної нації

* Джерело: авторська розробка

Роль трудової рееміграції в системі соціально-економічного розвитку регіону доцільно аналізувати з позиції інтеграції здобутого населенням міграційного досвіду. У даному контексті розглянуто сутність категорій людського, соціального і міграційного капіталу. Щодо останнього, виділено основні підходи до його розуміння: одержаних доходів мігранта; грошових переказів мігранта як суми трьох компонентів – переказів, оплати праці (пересилання нерезидентами коштів за виконану роботу на рахунки у банках їх батьківщини), трансфертів, пов'язаних з міграцією (методика МВФ); суми доходів (грошові перекази і заощадження як потенційні інвестиції), знань і досвіду особи, набутих під час міграції.

Окреслено основні засади наукового пізнання трудової рееміграції на стику загальної економічної теорії та регіоналістики – від положень меркантилізму, класичної та неокласичної економічної теорії до нової економічної теорії міграції. Остання обґрунтовує, що рееміграція є логічним кроком задля досягнення мети

домогосподарства. Окремий акцент зроблено на теорії людського капіталу, зокрема положеннях сутності соціальних зв'язків. Звідси виникла необхідність розгляду теорії міграційних мереж і концепції міграційних систем. Теоретико-методологічний огляд доповнено сутнісним розкриттям положень концепції «економіки сімейної міграції», теорій сегментованого (двоїстого) ринку праці, концепцій світового ринку праці й транснаціональної міграції, синтетичної теорії міграції, концепції «виштовхування-притягання» тощо.

Розкрито сутність і методологічну значущість трудореєміграційних процесів на засадах мотиваційних теорій. Представлено логіко-структурну схему мотиваційної поведінки трудового мігранта в інтерпретації теорії людських потреб Маслоу, яка відображає особливості трансформації базових потреб людини внаслідок трудової міграції. Окрему увагу звернено на блок теорій впливу міграції на економіку, які визначають залежність наслідків міграції від ринкового середовища та її характеру. Зазначено, що негативний вплив міграції відображає ринково-міграційний дисонанс.

Суть реєміграції розкривають її функції. Оскільки реєміграція може бути процесом разового повернення або багатоповторюваним процесом, її функції можна поділити на дві групи: базові (виконуються за будь-яких умов реєміграції) та розширені (за умов включеності етапу реєміграції в циркулюючі міграційні переміщення).

Досліджено принципи формування процесу реєміграції та систематизовано класифікаційні ознаки реєміграційних процесів населення – за способом подолання кордону, за добровільністю, за правовим статусом, за часовою ознакою, за формою організації, за видом, за сферою організації суспільних відносин. За ознакою виду реєміграції вивчено особливості трудової реєміграції, зокрема розкрито специфіку інтелектуальної міграції («відтік мізків»).

Особливості процесу реєміграції як системного, багатоаспектного та різновекторного явища відображені в постадійних формах його перебігу – потенційній, власне міграційному переміщенні та адаптації. Визначено сутність реадаптації мігранта з використанням основних типологічних форм процесу – культурної, соціальної, економічної.

Визначено можливі сценарії процесу зовнішньої реєміграції. З позиції індивідуального підходу до дослідження трудореєміграційних процесів подано власну інтерпретацію типології реємігрантів. Запропоновано логіко-структурну схему аналізу соціально-економічної поведінки трудового мігранта, яка дає змогу визначити умови (можливості і необхідність) його повернення в Україну.

У другому розділі «Аналіз стану та динаміки процесів трудової реєміграції у регіоні (на прикладі Львівської області)» проаналізовано особливості міграційних процесів у Львівській області в контексті стимулювання трудової реєміграції, досліджено вплив факторів на трудореєміграційні процеси, сформульовано мотиваційний портрет трудового реємігранта з використанням соціологічного інструментарію.

Досліджено загальну міграційну ситуацію в Україні та Львівській області, а також можливості регулювання реєміграційної активності населення у

поточних та ретроспективних оцінках. Аналіз статево-вікової структури міждержавних мігрантів Львівщини свідчить про виключне домінування осіб працездатного віку, що вказує на необхідність стимулювання рееміграції молоді, що здобуває освіту за кордоном, та жінок репродуктивного віку.

Високий рівень просторової мобільності населення у сукупності зі значними обсягами грошових міграційних переказів з-за кордону дає підстави стверджувати про посилення специфічного виду залежності регіональної економіки від міграційного чинника. Обґрунтовано, що пошук шляхів регулювання тих чи інших форм циркулювання міграційного капіталу має входити в коло пріоритетів регіональної політики.

Враховуючи обмеженість вітчизняної статистичної бази обліку мігрантів (реемігрантів), автором було використано відомості польської реєстраційної статистики. Так, згідно з даними Генерального консульства Республіки Польща у Львові, існує стійкий високий попит українських громадян на візові послуги. Домінуючою є економічна мета відкриття віз (працевлаштування). У результаті відсутності дієвих кроків української влади в частині формування і реалізації ефективної міграційної та рееміграційної політики територіальна міграційна система продовжує набирати небажаних тенденцій розвитку. Кількість перетинів українсько-польського кордону громадянами України більше як у 7 разів вища, ніж з боку Польщі.

З метою вивчення особливостей рівня міграційної активності населення у рамках малого прикордонного руху Львівської області, автором проаналізовано частоту перетинів кордону і територіальну структуру проживання осіб, які здійснювали цей перетин у 2007-2014 роках. Результати аналізу виявили абсолютну і відносну асиметрію територіальної організації українсько-польської міграційної системи. Наразі транскордонна торговельно-економічна активність реалізується у формі первинного нагромадження капіталу без будь яких ознак «осідання» економічних ефектів від рееміграції.

Трудова рееміграція є надто чутливим індикатором зовнішніх змін середовища територіальної міграційної системи. У роботі проаналізовано умови її «розгортання» на прикладі Львівської області. Виявлені особливості демовідтворення мешканців регіону дали змогу обґрунтувати важливість повернення громадян з метою часткового нівелювання демографічних втрат. Соціотрудовий аспект організації середовища трудової рееміграції стосується глибинних механізмів функціонування національної економіки, перш за все – відсутності дієвих реформ у системі оплати праці. Аналіз рівня оплати праці в регіоні у розрізі різних видів економічної діяльності дав змогу ще раз довести економічну природу низьких показників рееміграції, вказати на подальше загострення ситуації у розрізі окремих професійних груп. У роботі проаналізовано тенденції економічної активності, зайнятості і безробіття населення у віці 15-70 років, регресивний характер яких підсилюється високим рівнем навантаження на вакантні робочі місця. Водночас при загальній праценадлишковості виявлені сфери, де рівень працевлаштування безробітних громадян є найвищим. Відтак потенціал їх розвитку слід підсилювати міграційним капіталом з селективним регулюванням трудореєміграційних процесів.

Проведений аналіз середовищних умов рееміграції дав змогу сформувавши соціально-демографічний профіль трудових мігрантів Львівської області з позиції їх рееміграційних перспектив. З огляду на надлишковість регіонального ринку праці доведено, що нинішня трудова рееміграція повинна орієнтуватись не так на вакантні місця, як на створення нових робочих місць. Самозайнятність і бізнес мають бути основними ідеями селективного підходу в стимулюванні трудової рееміграції у Львівській області.

З метою визначення впливу чинників середовища на процес трудової рееміграції населення, здійснено кореляційно-регресійний аналіз низки показників соціальної статистики: середня реальна заробітна плата найманих працівників, дол. США (x_1), середня ціна житла за m^2 , дол. США (x_2), рівень потреби у працівниках на 1000 осіб у економічно активному віці (x_3), кількість звільнених, що припадає на 1000 осіб у економічно активному віці (x_4), рівень зареєстрованого безробіття, % (x_5), кількість житлової площі, що припадає на одну особу (x_6), ВРП на одну особу, грн (x_7), рівень зайнятості населення, % (x_8), прямі іноземні інвестиції на одного жителя, дол. за рік (x_9), частка населення з грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму, % (x_{10}).

Визначено чотири найбільш значущі факторні ознаки (x_1, x_2, x_8, x_{10}), що впливають на міграційну привабливість Львівської області та рееміграційні настрої населення (Y - кількість населення, що приїхало з-за кордону на територію Львівської області на 1000 осіб наявного населення):

$$Y=18,9+0,01x_1-0,01x_2+0,31x_8-0,02x_{10} \quad (1),$$

Розрахункові значення коефіцієнта кореляції $R=0,91$ та коефіцієнта детермінації $R^2=0,83$ є достатньо високими, що свідчить про високий рівень вірогідності отриманого рівняння регресії.

Доведено, що при збільшенні на 1% рівня реальної заробітної плати найманих працівників (при незмінному значенні інших індикаторів-факторів, що впливають на рееміграцію населення), у регіоні очікується можливе зростання кількості прибулих мігрантів на 0,63%. Аналогічне зростання показників рівня зайнятості населення призведе до посилення рееміграційних настроїв у населення на 4,74%. Зростання на 1% рівня середньої вартості житла (за один m^2) та ріст частки населення з грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму ймовірно стане причиною скорочення кількості прибулих на 4,32% та 0,19% відповідно. Згідно з побудованою регресійною моделлю можна зробити висновок, що при зростанні значень усіх факторних ознак на 1% результативна ознака рівня трудової рееміграції зросте на 0,87%.

У роботі з метою формування мотиваційного портрету трудового реемігранта Львівської області автором використано соціологічний інструментарій дослідження (анкетне опитування трудових мігрантів на тему «Проблеми організації життя та праці українських мігрантів (Західний вектор)» 2013 року). Результати дослідження дали змогу сформулювати низку висновків та пропозицій щодо передумов трудової рееміграції. Зокрема, сформовано рейтинг мотивів рееміграції, який довів виключне домінування матеріальних потреб. На думку респондентів, розмір оплати праці в Україні повинен бути у

межах 601-1000 євро, щоб співгромадяни не виїжджали працювати за кордон. У ході опитування було визначено інституціональні передумови можливого повернення мігрантів – відповідність рівня освіти характеру праці, основні труднощі, тіснота зв'язку з регіоном походження, частота візитів тощо. Для обґрунтування пріоритетів ефективізації пасивних форм трудової рееміграції вивчено практику економічних зв'язків мігрантів з регіоном походження. Лише 8,0% опитаних декларували досвід співпраці з суб'єктами бізнесу на батьківщині. Аналіз структури витрат мігрантів виявив, що в половини респондентів понад 50% зароблених доходів заощаджується або одночасно передається у регіон походження для задоволення таких потреб членів сім'ї, як ремонт житла (16,9%), придбання товарів довготривалого використання (11,6%), заощадження і депозити (9,3%), при цьому практично відсутня інвестиційна складова. У контексті обґрунтування можливих пріоритетних сфер майбутнього інвестування міграційного капіталу, виявлено підвищений інтерес респондентів до організації підприємств у сфері сільського господарства і торгівлі. Позитивним відзначено те, що 39,5% респондентів виявили схильність до інвестиційної діяльності, 32,0% вказали на абсолютну готовність розпочати власну справу в Україні, 12,0% більше схиляються до такої думки, ніж відмовляються. З аналізу відповідей щодо планів повернення, 20,0% українських заробітчани мали такий намір. Основною умовою повернення респондентами визначено покращення економічної ситуації в країні (рис. 1).

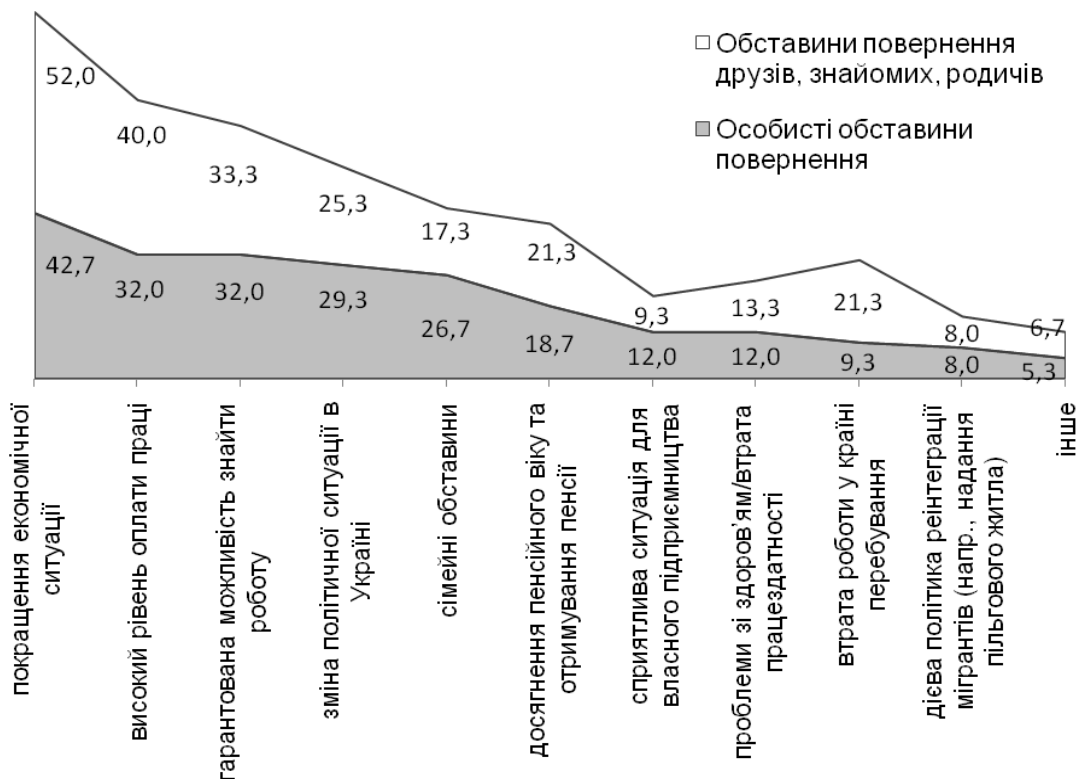

Рис.1. Стимулюючі обставини повернення громадян України на батьківщину, %

* Джерело: побудовано автором за результатами анкетного опитування «Проблеми організації життя та праці українських мігрантів (Західний вектор)»

У процесі дослідження було порівняно потенціал рееміграції й нової еміграції серед офіційно зареєстрованих безробітних у Львівській області (за даними проведених опитувань у 2013 і 2014 роках). Цікаво, що при вирішенні проблеми безробіття респонденти виявляли низькі еміграційні установки. Водночас, при сприятливих умовах орієнтир на постійний виїзд за кордон визначило 23,1% респондентів у 2014 році і 30,8% у 2013 році. Бажання працевлаштуватись за кордоном у найближчі 5 років декларувало у 2013 році 19,4%, у 2014 році 13,8% респондентів. Загалом за більшістю позицій у 2014 році спостерігалось зниження міграційних установок, зокрема з огляду на посилення патріотичних настроїв населення.

У третьому розділі «Пріоритети регулювання процесів трудової рееміграції в регіоні в системі забезпечення його соціально-економічного розвитку» сформульовано пропозиції щодо механізмів регулювання процесів трудової рееміграції у регіоні, зокрема обґрунтовано програмно-цільовий підхід до регулювання процесів трудової рееміграції, визначено інституційні стимулятори рееміграційних процесів у регіоні.

Регулювання трудової рееміграції у регіоні неможливе без ефективної міграційної політики в країні, без національної доктрини розвитку територіальних міграційних систем. Механізм регулювання трудової рееміграції повинен запобігати негативним наслідкам міграції – як на рівні окремої особистості, так і регіону-соціуму. Він має відповідати інтересам різних груп трудових мігрантів, особливо осіб працеективного віку, сприяти утвердженню трудоресурсної, демографічної, економічної, інноваційної і соціальної безпеки регіону.

У роботі здійснено типологію механізмів регулювання трудової рееміграції у регіоні в розрізі адміністративно-правового, економічного, організаційно-політичного, соціально-психологічного та інформаційного блоків. Для кожного з них визначено можливі традиційні і модерні важелі впливу. Автором зазначено про необхідність комбінаторики різних видів механізмів у формах організаційно-політичної діяльності, правової й економічної визначеності, інформаційного та соціально-психологічного супроводу.

Для посилення позитивного впливу процесів трудової рееміграції на соціально-економічний розвиток регіону слід застосовувати механізми регулювання трудореєміграційних переміщень за напрямками активної та пасивної трудової рееміграції. Пасивна трудова рееміграція передбачає перебування мігранта поза межами регіону походження, при якому він періодично здійснює інвестиції міграційного капіталу в його економіку, активна – реальне фізичне, економічне, комунікативно-соціальне переміщення особи працеективного віку в регіон походження.

Визначення важелів регулювання трудореєміграційних процесів слід здійснювати з врахуванням селективного підходу. Основні критерії, які можуть використовуватись при відборі інструментів – інтелектуально-віковий, професійний, фінансовий, статусний, спадковий. Пріоритетні заходи адаптації у регіоні відповідно до вітчизняних реалій повинні враховувати обґрунтування специфічних підходів до різних категорій трудових реемігрантів: зі значним

інтелектуально-трудова потенціалом; з бі- та полілінгвістичними навиками; конкретних професійних груп; з високим міграційним капіталом; нелегальних трудових мігрантів (соціальна рееміграція); наступних поколінь емігрантів з України.

В дисертаційній роботі обґрунтовано ефективність програмно-цільового підходу до побудови механізму регулювання процесів трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Представлено концептуальний підхід цільового програмування у сфері регулювання трудової рееміграції в регіоні (рис. 2). Виділено загальні, суб'єктні і процедурні принципи цільового програмування.

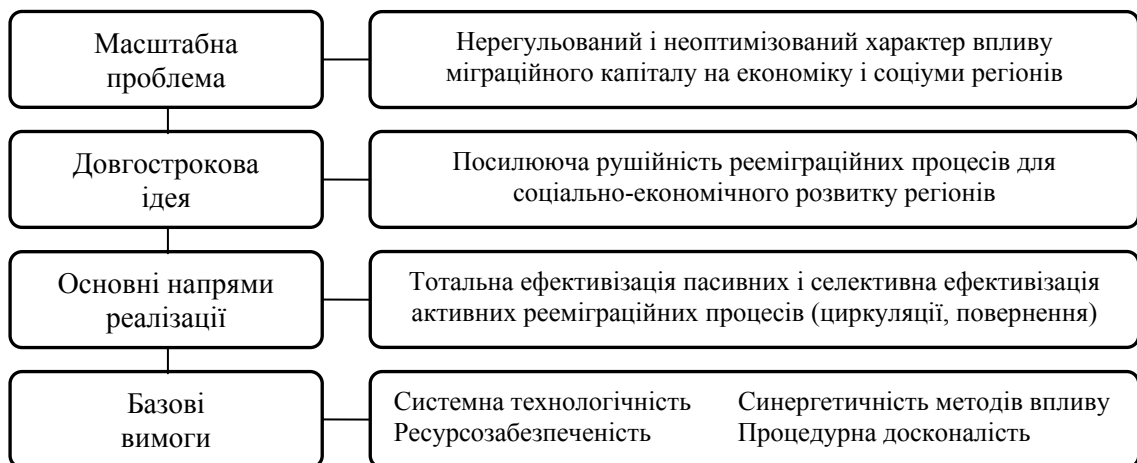

Рис. 2. Концептуальний підхід цільового програмування у сфері регулювання трудової рееміграції в регіоні

* Джерело: авторська розробка

Запропоновано програмні цілі регулювання трудової рееміграції для Львівської області в розрізі пасивної і активної її форм (маятникові міграції, повернення). Регулюючий вплив на трудову рееміграцію мешканців регіону та маятникові міграції з використанням програмно-цільового підходу має передбачати ефективізацію залучення міграційного капіталу в економіку регіону з трансформацією структури його перерозподілу в фінансово-майновому і знаннєвому сенсі. Розкрито концептуальну і стратегічну мету, цілі регулювання трудової рееміграції, способи ефективізації використання міграційного капіталу для Львівської області. Визначено масштаби охоплення (тотальний, селективний підходи) та цільові групи стимулювання трудової рееміграції. Особливу увагу звернено на необхідність стимулювання рееміграції осіб, котрі деінтелектуалізуються, здобули освіту за кордоном, а також відзначаються підприємницьким потенціалом.

Окрім численних переваг програмно-цільового підходу до побудови вказаного механізму існують й ризики регулювання процесів трудової рееміграції. Для їх визначення запропоновано ввести поняття «ефект рикошету», яке дає змогу говорити про вторинні наслідки реалізації механізмів регулювання трудової рееміграції. Виходячи з теоретичної сутності ефектів рикошету, з'ясовано ймовірні їх види у ході реалізації регіональних програм трудової рееміграції. З доповненням первинної реакції вказано на ефекти рикошету із

ймовірною наслідковою реакцією прямого і непрямого характеру. Ймовірні ефекти рикошету визначено в розрізі заходів: комплексного стимулювання активної трудової рееміграції в регіоні; пільгового оподаткування і кредитування суб'єктів бізнесу, які залучають міграційні кошти; випуску міграційних облігацій; цільового працевлаштування в знаннємістких сферах з використанням практики «синіх» карт; розвитку транскордонних бізнес-інкубаторів, кластерів із залученням реемігрантів та їх капіталу; гарантування першого робочого місця особам, які навчались за кордоном.

З'ясовано теоретичну сутність та прикладне значення інституційного забезпечення стимулювання трудової рееміграції у регіоні, яке за умов достатнього розвитку формує ринок міграційних послуг. Опираючись на теорію людини інституційної, розроблено модель становлення трудового мігранта в методології інституційної теорії. Розглянуто найбільш поширені класифікаційні підходи до виділення інститутів та використано суб'єктний підхід до їх розподілу. У розрізі державних, науково-освітніх, підприємницьких, громадських, самоорганізаційних інститутів, інституту мігранта та його сім'ї обґрунтовано їх основні функції в регіональній системі трудової рееміграції. З'ясовано, якою має бути основна управлінська спрямованість у діяльності кожного типу інституту в стимулюванні трудової рееміграції у регіоні.

При дослідженні інституційного забезпечення стимулювання трудової рееміграції у регіоні вказано на переваги розвитку міграційних фондів. Визначено напрями їхньої діяльності, які охоплюють не лише мобілізацію доходів мігрантів як інвестиційного ресурсу, але й можуть формувати комунікаційні мережі міжнародних мігрантів з іноземними та внутрішніми інвесторами, сприяти трансфертам знань і технологій мігрантів, а також здійснювати інформаційно-тренінгову діяльність з метою популяризації можливостей використання ресурсів фонду.

Ураховуючи потребу реадаптації мігрантів пенсійного і передпенсійного віку, запропоновано розвивати мережу «срібних університетів», що відповідає південноамериканській моделі на основі «Vellas» (західноєвропейська модель) із залученням до навчання майже всього населення літнього віку. З метою обґрунтування необхідності створення таких інститутів у регіонах України, виділено фокуси значення «срібних університетів» для розвитку регіональної системи трудової рееміграції. Для мігранта такий інститут може бути: об'єктом інвестувань міграційного капіталу; стимулятором активної рееміграції з посиленням соціетальних зв'язків із регіоном походження, відчуття затребуваності; способом валідації освітньо-кваліфікаційного рівня, здобутого за кордоном, у рамках формального, неформального, інформального навчання. У свою чергу для регіону-соціуму «срібні університети»: дозволять посилювати соціетальні, економічні зв'язки з мігрантами та в збережених соціальних групах (єднавча роль); слугують механізмом адаптації (комунікації, неформальні зв'язки) та реінтеграції (прийняття ринкових процесів) мігранта після повернення; є стимулятором інноваційного розвитку з формуванням центру технологічних інновацій, можливості функціонування на базі університетів бізнес-інкубаторів, інших інноваційних форм.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі сформульовано теоретико-методичні основи та запропоновано стратегічні підходи до вирішення актуального наукового завдання – визначення пріоритетів регулювання трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України, для яких характерний високий рівень міграційної активності населення. Проведене комплексне дослідження дозволило сформулювати наступні висновки теоретичного та науково-практичного характеру, які відображають вирішення поставлених завдань:

1. Доведено актуальність дослідження процесів трудової реєміграції у фокусі впливу на соціально-економічний розвиток регіону, який доцільно розглядати в управлінському, демовітворювальному, працересурсному, інвестиційному, інноваційному і соціотворчому контекстах. Сформульовано понятійно-термінологічний апарат дослідження з виділенням комплексного, векторного, процесного, аксіологічного, системного, просторово-темпологічного, динамічного, інституційного, потенційно-інвестиційного та інших зрізів вивчення категорій і понять. Визначено, що для України реєміграція є, як правило, нерегульованою, вибірковою, вимушеною, у зв'язку з чим важливо впроваджувати доктрину селективного стимулювання.

2. Розглянуто теоретико-методичні засади дослідження процесів трудової реєміграції у регіоні. Узагальнено основні теорії і концепції, у фокус яких входить теоретико-методологічне обґрунтування процесів трудової реєміграції у регіональному вимірі. Розкрито сутність і методологічну значущість мотиваційних теорій при вивченні трудореєміграційних процесів у регіоні. Розглянуто теоретичні положення щодо впливу міграції на економіку, які визначають залежність наслідків міграції від ринкового середовища та її характеру. Вивчено науковий дискурс поняття реєміграції та запропоновано її розглядати як процес добровільного (або примусового) просторового руху населення, що передбачає повернення особи-емігранта (групи осіб) у місце походження чи попереднього проживання з перетином державного кордону. Розглянуто функції та принципи реєміграції, систематизовано класифікаційні ознаки реєміграційних процесів населення.

3. Досліджено прикладні проблеми стимулювання трудової реєміграції у регіоні на прикладі Львівської області. Проаналізовано тенденції довгострокової міжнародної міграції, у тому числі за статево-віковою і поселенською структурами. Досліджено обсяги перетину державного кордону в розрізі пунктів пропуску у Львівській області. Основні аналітичні висновки отримані з даних польської статистики – щодо кількості й характеру перетину українсько-польського державного кордону, в тому числі між Львівською областю і Підкарпатським воєводством. Вказано на важливість трудореєміграційних процесів у контексті часткового нівелювання міграційних втрат – з первинним стимулюванням повернення жінок репродуктивного віку та молоді. Сформовано соціально-демографічний профіль Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив. З метою визначення впливу низки важливих

факторів на процес реєміграції населення здійснено кореляційно-регресійний аналіз.

4. З допомогою соціологічного інструментарію визначено основні ознаки мотиваційного портрету трудового реємігранта Львівської області. За результатами опитування українських мігрантів за кордоном здійснено низку важливих висновків щодо передумов трудової реєміграції: ієрархії мотивів міграції; очікуваної заробітної плати; установок повернення; практики економічних і соцієтальних зв'язків тощо. Досліджено структуру витрат мігрантів, що підтвердило їх абсолютну споживацьку орієнтованість. Водночас виявлено високу схильність мігрантів до бізнесу і самозайнятості як умови повернення. На основі результатів опитувань досліджено потенціал міграції серед офіційно зареєстрованих безробітних у Львівській області.

5. Здійснено типологію механізмів регулювання трудової реєміграції у регіоні. Виділено адміністративно-правові, економічні, організаційно-політичні, соціально-психологічні та інформаційні механізми. Для кожного з них визначено традиційні і модерні важелі впливу. З'ясовано поточну пріоритетну функціональність механізмів регулювання процесів трудової реєміграції в регіонах України – за нормативною, цільовою, стимулюючою, коригуючою, контролюючою і соціальною функціями. Вказано на необхідність застосування механізмів регулювання за напрямками активної і пасивної трудової реєміграції. Акцентовано увагу на селективному підході до регулювання трудореєміграційних процесів та зазначено основні критерії, які при цьому можуть використовуватись.

6. Обґрунтовано ефективність програмно-цільового підходу до регулювання процесів трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано програмні цілі регулювання трудової реєміграції для Львівської області у розрізі пасивної та активної її форм. Визначено, що регулюючий вплив на трудову реєміграцію та маятникові міграції у рамках програмно-цільового підходу має базуватися на ефективізації залучення міграційного капіталу в економіку регіону з трансформацією структури його перерозподілу в фінансово-майновому і знанневому сенсі. Окреслено масштаби охоплення (тотальний, селективний підходи) і цільові групи стимулювання трудової реєміграції. У контексті можливих ризиків регулюючих впливів на міграцію з базуванням на теорії ефекту рикошету, визначено ймовірні їх види у ході реалізації регіональних програм трудової реєміграції.

7. З'ясовано теоретичну сутність та прикладне значення інституційного забезпечення стимулювання трудової реєміграції у регіоні. Обґрунтовано особливості трудового реємігранта як інституційної особистості. Вказано на переваги розвитку міграційних фондів, визначено напрями їхньої діяльності. Враховуючи потребу реадптації мігрантів пенсійного і передпенсійного віку, запропоновано розвивати мережу «срібних університетів». Виділено фокуси значення «срібних університетів» для розвитку регіональної системи трудової реєміграції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективні монографії:

1. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Наук. ред. У. Я. Садова. – Львів, 2011. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку») (Рісна Р. Р. Регіональна міграційна політика в контексті глобалізаційних процесів та макроекономічних чинників / Р. Р. Рісна, О. П. Рісний. – С. 121–134 (0,55 д.а.). *Особистий внесок:* здійснено огляд детермінантів міграційної активності населення) (Рісна Р. Р. Роль міграційного капіталу в соціально-економічному розвитку регіонів України / У. Я. Садова, Р. Р. Рісна. – С. 134–141 (0,32 д.а.). *Особистий внесок:* розглянуто співвідношення міграційного капіталу та доходів місцевих бюджетів України)

2. Ukraina-Polska: doswiadczenia oraz perspektywy strategicznego partnerstwa, Tom 1, R. Kordonski, O. Kordonska (red.), Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franka. - Lwow-Olsztyn, 2016. - 244 s. (Рісна Р.Р. Міграційні виклики: українсько-польський вектор / Р.Р. Рісна – С. 57-72 (0,65 д.а))

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Рісна Р. Р. Порівняльний аналіз оподаткування винагороди за працю в Україні та країнах Європи / Р. Р. Лісовські, Р. Р. Рісна // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість // Міжвідомчий науково-технічний збірник. – Львів: НЛТУ України, 2008. - Вип. 34. – С. 173–176 (0,27 д.а.). *Особистий внесок:* визначено сутність поняття «оподаткування винагороди за працю», проаналізовано рівень оподаткування заробітної плати в Україні.

4. Рісна Р. Р. Трудова рееміграція та її роль у соціально-економічному розвитку регіону / Р. Р. Рісна // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр. – Львів: НЛТУ України, 2009. – Вип. 19.7. – С. 197–199 (0,46 д.а.).

5. Рісна Р. Р. Гендерні паритети рееміграції українських трудових мігрантів / У. Я. Садова, Р. Р. Рісна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах поліетнічного середовища регіону: [зб.наук.пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень, відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 6(80) – С. 316–323 (0,32 д.а.). *Особистий внесок:* проаналізовано чинники та мотиви рееміграційної поведінки населення з врахуванням гендерного аспекту.

6. Рісна Р. Р. Фактори стимулювання процесу трудової рееміграції / Р. Р. Рісна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2010. – Вип. 4(84). – С. 380-386 (0,45 д.а.)

7. Рісна Р. Р. Державна політика адаптації трудових мігрантів, що повернулись в Україну / М. М. Біль, Р. Р. Рісна // Науковий вісник НЛТУ України : Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.08.– С. 363–368 (0,38 д.а.). *Особистий внесок:* виділено основні

групи потенційних трудових реемігрантів для України з дотриманням принципу селективного підходу.

8. Рісна Р. Р. «Срібні університети» : нові горизонти ринку праці та освіти / У. Я. Садова, Р. Р. Рісна // Україна : аспекти праці. – 2015. – № 8. – С. 3–10 (0,49 д.а.). *Особистий внесок*: висвітлено демографічний, економічний та політичний аспекти формування університетів третього віку.

9. Рісна Р.Р. Формування процесів трудової рееміграції населення Львівщини: соціотрудовий аспект / Р. Р. Рісна // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 3. – С. 15-19 (0,48 д.а.)

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

10. Рісна Р. Р. Рееміграція як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні / У. Я. Садова, Р. Р. Рісна // Регіональна економіка. – 2015. – № 2. – С. 55–64 (0,47 д.а.). *Особистий внесок*: проаналізовано рееміграційні настрої населення України.

11. Рісна Р. Р. Цільові пріоритети реалізації програм трудової рееміграції [Електронний ресурс] / Р. Р. Рісна // Ефективна економіка. – 2016. – № 7. – Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nauka.com.ua> (0,67 д.а.)

12. Рісна Р.Р. Соціально-демографічний профіль Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив / Р.Р. Рісна, І.Є. Бараняк // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : серія економічна. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 126-131 (0,2 д.а.). *Особистий внесок*: визначено перспективи трудової рееміграції населення Львівської області.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

13. Risna R. Mechanisms of Labor Re-Emigration Regulation in the Region / Risna R. // Journal L'Association 1901 «SEPIKE». – 2016. – P. 135–139 (0,44 д.а.)

Тези доповідей та матеріали науково-практичних конференцій:

14. Рісна Р. Р. Вплив міграційного капіталу на соціально-економічний розвиток України в умовах глобалізації / Р. Р. Рісна // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: збірник матеріалів VII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників та студентів, 21-25 березня 2011 року / Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка». – Львів: Видавничий відділ Навчально-наукового інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка», т. 1. – 2011.– С. 106–107 (0,18 д.а.)

15. Рісна Р. Р. Трансформації міграційних процесів в Україні та заходи адаптації трудових реемігрантів / Р. Р. Рісна // Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання: Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 22 березня 2012 р. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2012.– С. 352–359 (0,38 д.а.)

16. Рісна Р. Р. Цільове програмне регулювання трудової рееміграції в регіоні / Р. Р. Рісна // Суспільні трансформації і безпека: людина, держава,

соціум: матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 11 черв., 2015 р.) / [редкол.: Лелик Л. І., Садова У. Я., Гринькевич О. С. та ін.]. – Львів: Львівський ін-т МАУП, 2015. – С. 236–240 (0,22 д.а.)

17. Рісна Р. Р. Трудова рееміграція як детермінанта соціально-економічного розвитку: державний, суспільний та регіональний виміри / Р. Р. Рісна // Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – С. 63–66 (0,25 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Рісна Р. Р. Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2017.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних та практичних основ стимулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Сформульовано понятійно-термінологічний апарат вивчення процесу трудової рееміграції. Окреслено значення трудової рееміграції для розвитку регіону в управлінському, демовідтворювальному, працересурсному, інвестиційному, інноваційному й соціотворчому аспектах. Зазначено про варіативність розгляду рееміграції як процесу, явища, фактора і наслідку та визначено відмінність форм пасивної й активної трудової рееміграції з огляду на спосіб використання міграційного капіталу. Досліджено теоретико-методичні засади вивчення процесу трудової рееміграції. Проаналізовано міграційні тенденції і середовищні умови у макрота регіональному вимірах як аналітичну основу наукових обґрунтувань можливостей стимулювання трудової рееміграції у Львівській області. З допомогою соціологічного інструментарію виявлено передумови і можливості стимулювання трудової рееміграції на її прикладі. Здійснено диференціацію механізмів регулювання процесів трудової рееміграції у регіоні, визначено їх модерні форми, доведено переваги селективного їх застосування за інтелектуально-віковим, професійним, фінансовим, статусним і спадковим критеріями. Сформовано програмно-цільові пріоритети регулювання трудової рееміграції для Львівської області з врахуванням можливих «ефектів рикошету». Виділено інституційні стимулятори рееміграційних процесів з акцентом на доцільність розвитку міграційних фондів та «срібних університетів».

Ключові слова: трудова рееміграція, регіональна система трудової рееміграції, міграційний капітал, трудовий реемігрант, державне стимулювання трудорееміграційних процесів, «ефекти рикошету».

АННОТАЦИЯ

Рисна Р. Р. Трудовая реэмиграция в системе обеспечения социально-экономического развития региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 - демография, экономика труда, социальная экономика и политика. - ГУ «Институт региональных исследований имени М. И. Долишнего НАН Украины», Львов, 2017.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методических и практических основ стимулирования трудовой реэмиграции в системе обеспечения социально-экономического развития региона. Сформулирован понятийно-терминологический аппарат изучения процесса трудовой реэмиграции. Определены значения трудовой реэмиграции для развития региона в управленческом, демографическом, трудовом, инвестиционном, инновационном и социальном аспектах. Отмечена вариативность рассмотрения реэмиграции как процесса, явления, фактора, последствия и определены различные формы пассивной и активной трудовой реэмиграции, исходя из способа использования миграционного капитала. Исследованы теоретико-методические основы изучения процесса трудовой реэмиграции. Изучены миграционные тенденции в макро- и региональном измерениях как аналитическая основа научных обоснований возможностей стимулирования трудовой реэмиграции во Львовской области. С помощью социологического инструментария выявлены предпосылки и возможности стимулирования трудовой реэмиграции на ее примере. Осуществлено видовую дифференциацию механизмов регулирования процессов трудовой реэмиграции в регионе, определены их современные формы, доказано преимущества селективного их применения по интеллектуально-возрастным, профессиональным, финансовым, статусным и наследственным критериям. Сформировано программно-целевые приоритеты регулирования трудовой реэмиграции для Львовской области с учетом возможных «эффектов рикошета». Выделены институциональные стимуляторы реэмиграционных процессов с акцентом на целесообразность развития миграционных фондов и «серебряных университетов».

Ключевые слова: трудовая реэмиграция, региональная система трудовой реэмиграции, миграционный капитал, трудовой реэмигрант, государственное стимулирование реэмиграционных процессов, «эффекты рикошета».

ANNOTATION

Risna R. R. Labor Re-emigration in the System of Guaranteeing Socio-Economic Development. - Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences in speciality 08.00.07 – demography, labor economics, social economics and politics. – SI «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», Lviv, 2017.

The thesis is devoted to the substantiation of theoretical and methodological and practical fundamentals of stimulating labor re-emigration in the system of guaranteeing socio-economic development. The conceptual and terminological

apparatus of studying the labor re-emigration process is formulated, which involves the distribution of a number of categories and concepts in complex, vector, essence, process, axiological, system and other sections of the research. The author offers to consider labor re-emigration as a process of voluntary (or forced) spatial population movement that supposes returning of an emigrant entity (group of persons) to the place of origin or previous residence with crossing the border (political or economic boundaries or national administrative units). The importance of labor re-emigration for the regional development in managerial, demo-reproductive, work resource, investment, innovation and socio-creative aspects is outlined. The variation of considering re-emigration as a process, phenomenon, factor and consequence is indicated and the difference of passive and active labor re-emigration forms given the way of using migration capital is identified.

The migration trends and environmental conditions in macro- and regional dimensions as an analytical basis of scientific substantiation of the possibilities of stimulating labor re-emigration in Lviv region are analyzed. The results of the index analysis of the demo-reproduction process dynamics in Lviv region have proven the need for stimulating labor re-emigration to improve the demographic situation in the region. The analysis of the gender and age structure of international migrants in Lviv region has confirmed the exclusive dominance of people of working age and proved the great potential of the development of labor re-emigration regional system. In the course of statistical analysis, special attention is paid to the migration processes nearby the Ukrainian-Polish border, which has proved their absolute asymmetry. The pre-conditions and possibilities of stimulating labor re-emigration on the example of Lviv region are discovered.

The type differentiation of the mechanisms of labor re-emigration process regulation in the region is carried out, their modern forms are defined, and the benefits of a selective approach of their applications by intellectual and age, professional, financial, status and hereditary criteria are proven. The possibility of combining different instruments to make their impact on migration movements more effective is highlighted.

The program-targeted priorities of labor re-emigration regulation for Lviv region in view of possible “rebound effects” in terms of active and passive forms of returning are formed. The theoretical nature and practical importance of institutional support to stimulate labor re-emigration in the region are shown up, which in case of sufficient development form the migration services market. In terms of public, educational, business, community, self-organizing establishments, the institution of a migrant and his family, their main functions in the regional system of labor re-emigration are grounded. The necessity of the development of migration funds and “silver universities” is proven.

Key words: labor re-emigration, regional system of labor re-emigration, migration capital, labor re-emigrant, government stimulation of labor re-emigration processes, “rebound effects”.